

فصلنامه علمی - پژوهشی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد شوشتر

دوره ۱۹، شماره ۱ (پیاپی ۲)، بهار ۱۴۰۴

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۱/۱۰ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۵/۰۲

صص: ۲۳-۱

واکاوی شکل‌گیری ترومای اجتماعی و فرهنگی ترس از ازدواج در بین دختران با استفاده از روش گراندد تئوری

مطالعه موردی شهرستان شهرضا

سمانه شادمند^{۱*}، سیدعلی هاشمیان فر^۲، سعید آقاسی^۳

۱- دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی، واحد دهقان، دانشگاه آزاد اسلامی، دهقان، اصفهان، ایران

۲- عضو گروه علوم اجتماعی، دانشگاه اصفهان، ایران.

۳- عضو گروه علوم اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، اصفهان، ایران.

چکیده:

تحقیق حاضر با رویکرد گراندد تئوری (تئوری بنیادی) به روش گلایزر و اشتراوس انجام شده است. این پژوهش به تحلیل ترس اجتماعی-فرهنگی از ازدواج در میان دختران مجرد شهرستان شهرضا پرداخته است. داده‌ها از طریق مشاهده، مصاحبه و اسناد جمع‌آوری شده و با استفاده از روش کدگذاری سه‌فازی (کدگذاری باز، محوری و انتخابی) تحلیل گردیدند. پس از جمع‌آوری داده‌ها، عملیات طبقه‌بندی و سازماندهی آن‌ها انجام شده و مقوله‌ها بر اساس سوالات محوری تحقیق تفکیک و مرتب شدند. در نهایت، نظریه‌ها در قالب مدل ارتباطی تبیین شدند.

نتایج تحقیق نشان می‌دهند که ترس از ازدواج تحت تأثیر عواملی چون شکست‌های احساسی دیگران، کمال‌گرایی، انتظارات فرهنگی و فشارهای اجتماعی و خانوادگی قرار دارد. مقوله هسته‌ای تحقیق "نا مفهوم بودن ارزش ازدواج و کمال‌گرایی" است که نگرش‌های متناقض را ایجاد کرده و ترس از ازدواج را تقویت می‌کند. این تحقیق همچنین راهبردهایی برای کاهش ترس‌ها و ارتقای مهارت‌های فردی و اجتماعی دختران پیشنهاد کرده است که می‌توانند از پیامدهای منفی ترس از ازدواج جلوگیری کنند.

کلیدواژه‌ها: تروما، ازدواج، ترس، عوامل اجتماعی، شرایط فرهنگی

*نویسنده مسئول Email:samaneh.shadmand@ iau.ir

مقدمه

با گسترش فرآیند صنعتی شدن و مدرنیته در جوامع مختلف، تحولات گسترده‌ای در ساختار خانواده و ارزش‌های خانوادگی و ازدواج به وجود آمده است. ارزش‌های سنتی حاکم بر جوامع پیشا صنعتی، که مبتنی بر اطاعت، اقتدار، سن‌سالاری و جنس‌سالاری بود، به تدریج با ارزش‌های مدرن مانند برابری جنسیتی، پذیرش تغییرات در نقش‌های زنان و کودکان، و تأکید بر استقلال فردی جایگزین شده است. همچنین، با ورود برخی جوامع به دنیای فراصنعتی، ارزش‌های فردمحور و پست‌مدرن در حال گسترش و تأثیرگذاری هستند.

فرآیند مدرنیته در غرب، ساختار اجتماعی خانواده ایرانی را نیز تحت تأثیر قرار داده و پیامدهایی مانند شهرنشینی، اقتصاد صنعتی و توسعه نظام‌های مختلف را به همراه داشته است. در جامعه ایرانی، شاهد ظهور ارزش‌های پست‌مدرن در حوزه خانواده هستیم، پیش از آن که این جامعه به طور کامل به جوامع فراصنعتی و حتی صنعتی ملحق شود. تغییرات در حوزه خانواده و ازدواج، مانند افزایش طلاق، کاهش تمایل به فرزندآوری، روابط جنسی خارج از چارچوب خانواده، تغییرات در روابط عاطفی خانواده‌ها، و گسترش الگوهای هم‌خانگی، نشان‌دهنده روندهای تحولی در این زمینه‌هاست.

امروزه، تمایل به ازدواج در برخی از افراد کاهش یافته است. این پدیده، که می‌تواند ناشی از کاهش ارزش‌های سنتی و گسترش نگرش‌های آزاداندیشانه پست‌مدرن در جامعه ایرانی باشد، تأثیرات گسترده‌ای بر خانواده‌ها و ساختار اجتماعی آن‌ها داشته است. اهمیت ازدواج در جامعه ایرانی که همواره خانواده‌مداری جزو اصول بنیادین آن بوده، همچنان قابل توجه است. از سوی دیگر، هر گونه تحول در ارزش‌های خانوادگی نیازمند زیرساخت‌های مناسب است و فقدان این زیرساخت‌ها می‌تواند منجر به کاهش تمایل به ازدواج و دوری از آن شود. در تحلیل ساختارهای اجتماعی و فرهنگی هر جامعه، ضروری است که عوامل فرهنگی و اجتماعی آن جامعه شناسایی و مورد بررسی قرار گیرد. به این ترتیب، ترومای اجتماعی و فرهنگی که در مراحل مختلف رشد فرد تأثیرگذار است، می‌تواند به عنوان عامل مؤثر در شکل‌گیری ترس از ازدواج شناخته شود.

بیان مسئله، اهمیت و هدف

خانواده به عنوان یکی از نهادهای اجتماعی بنیادی، نقش مهمی در شکل‌دهی به ساختارهای اجتماعی، فرهنگی و رفتاری جوامع ایفا می‌کند. از دیدگاه جامعه‌شناسان، خانواده نخستین محیط اجتماعی است که فرآیندهای اجتماعی فرد در آن شکل می‌گیرد و تأثیرات آن در کل زندگی فردی و اجتماعی فرد برجسته است. برخی از جامعه‌شناسان

معتقدند که هرگونه اصلاحات اجتماعی باید از درون خانواده آغاز شود، چراکه نهاد خانواده بنیان‌گذار بسیاری از تحولات اجتماعی است.

ازدواج به عنوان یک نهاد اجتماعی، علاوه بر اینکه یک نیاز انسانی است، در بسیاری از جوامع به عنوان یک الزام فرهنگی، اجتماعی و حتی اقتصادی به شمار می‌رود. در نظام خلقت، ازدواج به عنوان یک قانون طبیعی در نظر گرفته شده است و انسان‌ها نیز جزئی از این نظام بزرگ‌تر هستند. با این حال، فرآیند مدرنیته و تغییرات اجتماعی و فرهنگی در جوامع مختلف، به ویژه در جوامع در حال گذار، موجب تغییر نگرش‌ها و ارزش‌های اجتماعی در رابطه با ازدواج شده است. این تحولات باعث ایجاد پرسش‌ها و چالش‌های جدیدی در زمینه ازدواج شده است، به طوری که در جوامع مدرن، شاهد کاهش تمایل به ازدواج و تغییرات در شیوه‌های تشکیل خانواده هستیم.

مسئله اصلی این تحقیق، کاهش چشمگیر نرخ ازدواج در جامعه ایران است. بر اساس آمارهای موجود، شاهد کاهش تمایل به ازدواج در میان افراد در سن ازدواج هستیم. طبق گزارش علی‌اکبر محزون، مدیرکل دفتر جمعیت و سرشماری مرکز آمار ایران، در کشور ایران بیش از ۹ میلیون و ۸۰۰ هزار نفر مجرد در سن ازدواج قرار دارند که از این تعداد، ۴ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر زن و ۵ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر مرد هستند (مجله همشهری، ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۱). با وجود تلاش‌های دولت در راستای تسهیل ازدواج، مانند تصویب قانون تسهیل ازدواج جوانان در سال ۱۳۸۴، هنوز کاهش تمایل به ازدواج در این قشر از جامعه مشهود است. اقدامات دولت در سطح کلان ممکن است تأثیراتی مثبت داشته باشد، اما هنوز نیاز به بررسی عوامل فردی و روانی وجود دارد که در این پدیده مؤثر هستند.

این تحقیق به دنبال واکاوی و تحلیل عوامل اجتماعی، فرهنگی است که منجر به «ترس از ازدواج» می‌شود. این ترس، به عنوان واکنشی فیزیولوژیک در برابر پدیده ازدواج ایجاد می‌شود و می‌تواند ناشی از تجارب اجتماعی و فرهنگی فرد در طول زندگی او باشد. ترومای اجتماعی و فرهنگی ناشی از تجربیات فردی و جمعی در دوران کودکی، نوجوانی و بزرگسالی، می‌تواند به تدریج در فرد شکل گیرد و او را از ازدواج بازدارد.

در این تحقیق، «ترس از ازدواج» به عنوان واکنشی فیزیولوژیک و روانی به شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه تحلیل می‌شود. این ترس می‌تواند ناشی از ترومای اجتماعی و فرهنگی در دوران‌های مختلف زندگی فرد باشد. به عبارتی دیگر، در این تحقیق به دنبال شناسایی عواملی هستیم که باعث شکل‌گیری و تقویت این ترس در بین دختران می‌شود. ترس از ازدواج به تغییرات اجتماعی و فرهنگی موجود در جامعه بازمی‌گردد که می‌تواند تأثیرات عمیقی بر نگرش افراد نسبت به ازدواج بگذارد.

در این راستا، پژوهش به بررسی عواملی همچون «ترومای اجتماعی»، «ترس از تعهد»، «تصورات منفی از زندگی زناشویی»، «تجربیات خانواده و جامعه»، و «تأثیرات رسانه‌ای و اجتماعی» می‌پردازد که می‌توانند به طور مستقیم یا

غیرمستقیم موجب ترس از ازدواج شوند. برای مستند سازی این پدیده، از داده‌های مختلف اجتماعی، فرهنگی استفاده خواهد شد. طبق نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن در سال‌های ۱۳۸۵، ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵، جمعیت شهرستان شهرضا با نرخ رشد متوسط سالانه ۷۷ درصد از ۱۴۳,۹۰۳ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۱۴۹,۵۳۲ نفر در سال ۱۳۹۰ و در سال ۱۳۹۵ به ۱۵۹,۷۹۷ نفر افزایش یافته است (منبع: سالنامه آماری). همچنین، مطابق آمارهای سرشماری، متوسط بعد خانوار در شهرستان شهرضا از ۳.۶۹ نفر در سال ۱۳۸۵ به ۳.۱۳ نفر در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است (برنامه اجرایی استان اصفهان، شهرستان شهرضا، ۱۳۹۹). این تغییرات، علاوه بر ابعاد جمعیتی، تأثیرات فرهنگی و اجتماعی خاصی بر خانواده‌ها و نگرش‌های آنان نسبت به ازدواج و خانواده‌داری دارد.

علاوه بر این، نرخ باروری عمومی در شهرستان شهرضا از ۱.۴۸ در سال ۱۳۸۵ به ۰.۴۴ در سال ۱۳۹۵ کاهش یافته است (برنامه اجرایی استان اصفهان، شهرستان شهرضا، ۱۳۹۹). کاهش این نرخ باروری، که نشان‌دهنده کاهش تمایل به فرزندآوری و ازدواج در جامعه است، می‌تواند به‌عنوان یکی از نشانه‌های شکل‌گیری ترس از ازدواج و سایر تغییرات اجتماعی مرتبط با آن در نظر گرفته شود.

آمار ازدواج در شهرستان شهرضا نیز نشان‌دهنده کاهش است. طبق گزارش رئیس ثبت احوال شهرستان، در شش ماهه نخست سال ۱۴۰۰، ۵۸۵ مورد ازدواج ثبت شده است که نسبت به سال گذشته کاهش ۴.۴ درصدی داشته است (سینا خبر، ۲۳ مهر ۱۴۰۰). این کاهش آمار ازدواج در کنار سایر تغییرات جمعیتی، می‌تواند به‌عنوان شاخصی برای بررسی ارتباط میان تغییرات اجتماعی و فرهنگی و ترس از ازدواج در جامعه مدنظر قرار گیرد.

هدف این تحقیق، کشف و درک عمیق فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی است که منجر به شکل‌گیری ترس از ازدواج در بین دختران می‌شود. این تحقیق در پی پاسخ به پرسش زیر است:

چگونه ترومای اجتماعی-فرهنگی در مراحل مختلف زندگی فرد بر نگرش او نسبت به ازدواج تأثیر می‌گذارد؟

در نهایت، این تحقیق با تأکید بر درک عمیق‌تر از «ترس از ازدواج»، به دنبال ارائه راهکارهایی برای ترویج ازدواج و کاهش موانع اجتماعی و فرهنگی آن در جامعه ایرانی است.

پیشینه تحقیق

تحقیقات داخلی

در پایان‌نامه‌ای با عنوان "رابطه بین ارتباط پدر-دختر و سبک دلبستگی به پدر با ملاک‌های انتخاب همسر نگرش و ترس‌های قبل از ازدواج" نوشته فائزه احمدی (۱۴۰۲) بررسی رابطه بین ارتباط پدر-دختر و سبک دلبستگی به پدر با ملاک‌های انتخاب همسر، نگرش و ترس‌های قبل از ازدواج پرداخته است. هدف این پژوهش تحلیل تأثیر ارتباط

پدر و دختر و سبک دلبستگی بر معیارهای انتخاب همسر در میان دختران مجرد ساکن لاهیجان بود. این تحقیق از نوع توصیفی-همبستگی و با نمونه ۱۵۰ نفر انجام شد. ابزارهای جمع‌آوری داده شامل مقیاس‌های ارزیابی پدر و دختر، سبک دلبستگی، ملاک‌های انتخاب همسر، نگرش به ازدواج و ترس‌های قبل از ازدواج بود. نتایج نشان داد که ارتباط مثبت و صمیمانه میان پدر و دختر، به‌ویژه سبک دلبستگی ایمن، با ملاک‌های مناسب انتخاب همسر (مثل مهربانی، درک، تشابهات و رمانتیک بودن) و نگرش مثبت به ازدواج ارتباط دارد. همچنین، تفاوت‌هایی میان سبک‌های دلبستگی اضطرابی و اجتنابی در برخی ملاک‌های انتخاب همسر و نگرش به ازدواج مشاهده شد.

-در رساله‌ای تحت عنوان "کاوش فرایندهای اجتماعی شکل‌گیری زیست مجردانه در شهر اهواز" به قلم مسعود نباری زاده (۱۴۰۲) به بررسی فرایندهای اجتماعی مؤثر بر شکل‌گیری زیست مجردانه در میان مردان و زنان پرداخته است. این تحقیق کیفی با رویکرد نظریه زمینه‌ای (گراندد تئوری) و با استفاده از مصاحبه عمیق انجام شده است. هدف این مطالعه، شناسایی و فهم فرایندهای شکل‌گیری زیست مجردانه از دیدگاه افراد واجد این نوع زندگی است. در این پژوهش، ۲۳ نفر از افرادی که در اهواز زندگی مجردانه داشته‌اند، به‌طور هدفمند انتخاب شدند. تحلیل داده‌ها از طریق کدگذاری سه‌گانه استراوس و کوربین منجر به شناسایی ۲۸ مقوله فرعی و ۹ مقوله اصلی از جمله: "زیست مجردانه پیوستاری از الزام موقعیت تا انتخاب سبک زندگی"، "فرایند دائمی مشروعیت‌سازی"، "زیستن علیه تجویز فرهنگی"، "توسعه و تحقق فردی و حرفه‌ای"، و "جای خالی خانواده" شد. در نهایت، مقوله هسته‌ای "زیست مجردانه: ساخت گشایی زیست‌جهان جوانان" شناسایی گردید. همچنین، مدل پارادایمی استراوس و کوربین برای تشریح چگونگی، قوام و استمرار زیست مجردانه و پیامدهای آن استفاده شد.

-در پایان‌نامه‌ای تحت عنوان "آینده پژوهی وضعیت ازدواج در نسل‌های آینده ایران در افق چشم‌انداز توسعه ۱۴۲۰ با تأکید بر الگوی خانواده موفق ایرانی" به قلم زهرا خلیلی (۱۴۰۱) به بررسی وضعیت ازدواج در آینده ایران پرداخته است. این پژوهش با هدف آینده‌پژوهی و تأکید بر الگوی خانواده موفق ایرانی انجام شده و از نظر هدف، کاربردی و از نظر گردآوری داده‌ها، توصیفی از نوع پیمایشی با روش دلفی است. جامعه آماری پژوهش شامل ۲۰ نفر از متخصصان و خبرگان مسائل ازدواج است که به‌صورت هدفمند انتخاب شدند.

داده‌ها با استفاده از مصاحبه نیمه‌ساختار یافته و پرسشنامه جمع‌آوری و تحلیل شدند. نتایج پژوهش نشان داد که عوامل اقتصادی مانند درآمد ماهیانه، مسکن و هزینه‌های جاری، عوامل فرهنگی شامل عقاید مذهبی و تعصبات فرهنگی، عوامل اجتماعی مانند نگرش جوانان به ازدواج و فضای مجازی، عوامل قانونی مانند قوانین دینی و حقوق فردی زوجین، عوامل فردی و روانشناختی مانند بلوغ فکری و خودشناسی، و عوامل آموزشی و تربیتی همچون آموزش خانواده در مدارس و برنامه‌ریزی‌های کلان تربیتی، به‌عنوان مؤلفه‌های تأثیرگذار بر وضعیت ازدواج در نسل‌های آینده ایران مطرح شدند.

تحقیقات خارجی

تحقیقی تحت عنوان "تحقیقات آسیب پذیر: شایستگی ها برای تروما و قوم نگاری مبتنی بر عدالت" از تیلور پیچ وینفلد (۲۰۲۲) انجام گردیده است. محقق به معرفی پروژه تحقیقاتی خود و چالش هایی که انگیزه این مقاله را ایجاد کرده است، می پردازد. سپس شش شایستگی کلیدی را معرفی می کند که باید در آن ها آموزش دیده و ارزیابی شوند تا اطمینان حاصل شود که تحقیقات آنان آسیب زا نباشد و در عین حال بر اساس اصول عدالت انجام گیرد. این شایستگی ها عبارتند از: (الف) خود آگاهی، (ب) رویکرد مشارکت محور، (ج) شناخت موقعیت اجتماعی، (د) توجه به تروما، (ه) آگاهی از محدودیت های حرفه ای، و (و) مرزهای مؤثر و مراقبت از خود.

در این تحقیق، توجه ویژه ای به مفهوم تروما و نحوه تأثیر آن بر شرکت کنندگان در تحقیقات کیفی اختصاص یافته است. تروما می تواند به طور عمده به آسیب های روان شناختی، عاطفی یا جسمی ناشی از تجربیات منفی و شدید گذشته اشاره داشته باشد، که تأثیرات آن می تواند عمیق و بلندمدت باشد. در جمعیت های آسیب پذیر، افرادی که تجربه تروما را داشته اند، ممکن است در مواجهه با تحقیقات و پرسش های تحقیقاتی بیشتر در معرض درد و ناراحتی های روانی قرار گیرند. بنابراین، محققانی که با این گروه ها کار می کنند، باید از حساسیت ویژه ای برخوردار باشند و توانایی مدیریت آسیب پذیری های ناشی از تروما را داشته باشند.

تحقیقی تحت عنوان "تحلیل خرد محلی در ازدواج جامعه بیما (بررسی ارزش های فرهنگی اجتماعی)" از امرین امرین، آدی پریونو و دیگران (۲۰۲۲) در تحقیق حاضر، مفهوم تروما به طور خاص به دو جنبه مهم تروما اجتماعی و تروما فرهنگی توجه دارد. این دو نوع تروما نقش مهمی در تعاملات اجتماعی و فرهنگی دارند و می توانند تأثیرات عمیقی بر تجربیات فردی و جمعی از مراسم ها و ارزش های اجتماعی داشته باشند. در این راستا، تروما اجتماعی به آسیب های ناشی از تبعیضات اجتماعی، اقتصادی یا سیاسی اشاره دارد که افراد یا گروه های خاصی از جامعه به دلیل هویت های فرهنگی، قومی یا مذهبی خود متحمل آن می شوند. به ویژه، در جوامع بومی مانند جامعه بیما، که با آداب و رسوم خاص خود شناخته می شوند، این نوع تروما می تواند به طور مستقیم بر نحوه تعامل و پذیرش آداب فرهنگی اثر بگذارد.

ترومای فرهنگی، در مقابل، به آسیب هایی مربوط به تهدید یا فراموشی هویت های فرهنگی و ارزش های سنتی اشاره دارد. برای مثال، تغییرات اجتماعی یا فشارهای بیرونی می تواند به تدریج منجر به فراموشی یا تضعیف سنت ها و مراسم های فرهنگی شود. در جامعه بیما، سنت پتا کاپانکا به عنوان یک بخش از خرد محلی، با ارزش های فرهنگی - اجتماعی چون دوستی، همکاری و برادری گره خورده است. این سنت که تاکنون در این جامعه حفظ شده، ممکن

است به دلیل تهدیدات بیرونی نظیر جهانی شدن یا فشارهای اجتماعی، با چالش‌هایی مواجه شود که به نوعی تروما فرهنگی را به همراه دارد.

-در تحقیقی تحت عنوان "تحلیل عوامل روانی معاصر ترس جوانان از ازدواج در چین" که توسط جون رام آه در سال (۲۰۲۳) انجام گردید، بیان شده است که میل به ازدواج و تشکیل خانواده شاد، یک هدف ابدی انسانی است، اما در چین نگرش سنتی مردم نسبت به عشق، ازدواج، خانواده و جامعه با موانع مهمی روبرو است. اصلاحات اجتماعی و سیاست‌های باز کردن درهای کشور به سوی اقتصاد بازار، اثرات قابل توجهی بر این نگرش‌ها گذاشته است. تغییرات اجتماعی باعث شده‌اند که ازدواج، که زمانی به عنوان یک لحظه شاد در زندگی افراد تلقی می‌شد، اکنون با نگرانی و ترس‌هایی از سوی جوانان همراه باشد.

این مطالعه از تکنیک نمونه‌گیری گلوله برفی برای انجام مصاحبه‌های نیمه‌ساختاریافته با شش جوان استفاده کرده است که شامل سه پسر و سه دختر می‌شود. پس از انجام مصاحبه‌ها، نتایج زیر حاصل شد: علل ترس جوانان معاصر از ازدواج و عوامل روانی آن‌ها به طور قابل توجهی مثبت است. عوامل اصلی ترس جوانان از ازدواج شامل موارد زیر است :- ترس از دست دادن فرصت‌های ارتقاء شغلی- ترس از تکرار مشکلات ازدواج والدین به دلیل تأثیرات خانواده‌های اصلی- احساس بی‌اعتمادی به ازدواج و این باور که ازدواج ممکن است مایه پشیمانی باشد- ترس از ازدواج به دلیل انتظارات ناکام از آن

جمع بندی :

محقق برای کشف و درون فهمی ترس از ازدواج از فن مصاحبه نیمه ساختار یافته استفاده می نماید به منظور آماده سازی برخی سولات مصاحبه نیاز است که به مطالعات پیشین در زمینه ترس ، شناخت های اجتماعی و فرهنگی از ازدواج بپردازد در حین مطالعات این نیاز بیشتر احساس می گشت که مطالعات انجام شده در ابعاد کلان بوده و ساختاری می باشد ؛ و مصاحبه رو در رو می تواند به شناخت عمیق تر این ترس ها کمک نماید .

دیدگاه جامعه‌شناسی در ازدواج :

در دیدگاه جامعه‌شناسی، خانواده به عنوان مهم‌ترین نهاد اجتماعی و زیربنای جامعه شناخته می‌شود که سرنوشت آن با سرنوشت جامعه پیوند خورده است. در مکتب اسلام نیز ازدواج و تشکیل خانواده جایگاه ویژه‌ای دارد (فتحی آشتیانی و احمدی، ۱۳۷۸: ۱۲۲). دورکیم، یکی از جامعه‌شناسان فرانسوی، معتقد بود که خانواده بیشتر از یک پدیده زیستی، یک پدیده اجتماعی است و باید در چارچوب جامعه‌شناسی مطالعه شود. همچنین، نظریه‌پردازانی چون مورگان و کلود لوی اشتراوس بر ماهیت اجتماعی ازدواج تأکید داشتند. (ریتزر، ۱۳۷۵: ۳۴۵)

مالینوفسکی نیز خانواده را به عنوان "ماده خام" برای شکل‌گیری ارگانیسم اجتماعی می‌داند که فرد را به یک عضو کامل از جامعه تبدیل می‌کند. (میشل، ۱۳۵۴: ۷۵) ازدواج در جامعه ما با مشکلات زیادی مواجه است که بخشی از آن به پیش‌فرض‌ها و ذهنیات فرهنگی جامعه مربوط می‌شود و اگر تنها مشکلات اقتصادی را عامل اصلی بدانیم، ممکن است از مسائل فرهنگی و اجتماعی غافل شویم.

آنتونی گیدنز نیز معتقد است که نهادهای اجتماعی وسیله‌ای برای پیوند زندگی اجتماعی‌اند که ترتیبات اساسی زندگی را فراهم می‌کنند (گیدنز، ۱۳۷۳: ۴۱۱). ازدواج و زناشویی از مسائل مهم بشر است که در حوزه‌های مختلف علمی مانند جامعه‌شناسی، حقوق، اقتصاد و روان‌شناسی مورد توجه قرار گرفته است. تغییرات اجتماعی مانند افزایش سن ازدواج و پدیده مجرد قطعی در دختران، ناشی از تحولات اجتماعی و فرهنگی هستند (حبیب پور و غفاری، ۱۳۹۰: ۷).

زمان ازدواج تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار دارد. تحولات اقتصادی و اجتماعی، مثل فروپاشی نظام‌های خانوادگی گسترده، جایگزینی اقتصاد صنعتی به جای اقتصاد کشاورزی سنتی، پیچیدگی تقسیم کار اجتماعی، افزایش تحصیلات و مشارکت بیشتر زنان در فعالیت‌های اجتماعی و اقتصادی خارج از خانه، از عوامل مؤثر در تأخیر ازدواج به شمار می‌آیند. (محمودیان، ۱۳۸۳: ۴۸)

ترس وجودی و اجتماعی

ترس وجودی و اجتماعی موضوعی است که برخی از متفکران آن را به عنوان پدیده‌ای روان‌شناختی و فردی بررسی کرده‌اند و در مقابل آن، ترس‌های اجتماعی را به عنوان پدیده‌های بیرونی که از جامعه و نهادهای اجتماعی ناشی می‌شوند، تحلیل کرده‌اند. برخی از نویسندگان مانند باربالت تفاوت‌هایی میان ترس اجتماعی و غیر اجتماعی قائل شده‌اند (باربالت، ۱۹۹۸: ۱۴۹). این ترس‌ها غالباً ریشه‌های اجتماعی دارند و از طریق جامعه و تحولات آن تقویت می‌شوند. برای نمونه، یوری لودا در روسیه بعد از شوروی نشان داد که ترس‌های وجودی مانند ترس از مرگ خویشاوندان بیشتر از ترس‌های اجتماعی مانند جرائم یا مالکیت رایج بوده‌اند. (لودا، ۲۰۰۴: ۱۷)

ترس‌های اجتماعی در طول تاریخ تغییرات زیادی کرده‌اند و بسته به فرهنگ و زمان، شکل و محتوای متفاوتی پیدا کرده‌اند (شلا پنتوخ، ۱۹۲۶: ۱۹۹). در روان‌شناسی، ترس‌ها به سه نوع تقسیم می‌شوند: ترس‌های منطقی که از محیط بیرونی ناشی می‌شوند، ترس‌های نابهنجار که از ضمیر ناخودآگاه فرد می‌آیند و ترس‌های اخلاقی که ریشه اجتماعی دارند و از فشارهای اجتماعی و فرهنگی بر فرد ناشی می‌شوند. (راه رخشان، ۱۳۷۲: ۱)

در تاریخ اجتماعی ایران، وقایع و رخداد‌های تاریخی نقش مهمی در شکل‌گیری ترس‌های اجتماعی و اخلاقی داشته است. به‌ویژه در دوره‌های مختلف، فشار حکومت‌ها و محدودیت‌های اجتماعی موجب افزایش این ترس‌ها در جامعه

می‌شد. این ترس‌ها معمولاً به‌ویژه زمانی بروز می‌کنند که امنیت اجتماعی از بین برود و مردم احساس تهدید از جان، مال و اعتقادات خود کنند. (صدیق سروستانی، ۱۳۸۴: ۴)

در این تحقیق، منظور از ترس، ترس‌های اجتماعی و بیرونی است که به‌واسطه شرایط اجتماعی و فرهنگی ایجاد می‌شود، و منظور ترس‌های درونی و روان‌شناختی نیست.

ترومای اجتماعی

پیش از پرداختن به مفهوم تروما در جامعه‌شناسی، نگاهی مختصر به نظرات جفری سی. الکساندر خواهیم داشت. برخی از متفکران او را بنیان‌گذار جامعه‌شناسی چندبعدی می‌دانند. وی با وجود توجه به ابعاد مختلف پدیده‌ها که در نظریات مختلف جامعه‌شناسان مطرح شده، هیچ‌کدام از این ابعاد را به‌تنهایی برای تحلیل پدیده‌ها کافی نمی‌داند و معتقد است که باید این ابعاد به‌طور ترکیبی بررسی شوند. نگرش فلسفی الکساندر از تفکرات دورکیم، پارسونز و وبر تأثیر پذیرفته است، هرچند که همواره تلاش کرده است که تفکر خود را در چارچوب اندیشه‌های کلاسیک محدود نسازد و به‌دنبال گشودن افق‌های جدید برای تقویت نظریات باشد. برخی متفکران جامعه‌شناسی، الکساندر را به‌عنوان آغازگر حرکتی نوین در نظریه‌های جامعه‌شناسی می‌دانند که در راستای همگامی با تغییرات اجتماعی و تکامل نظریات برای تبیین مسائل نوین اجتماعی است. (فخرایی، ۱۳۸۸)

در کتاب تروما: یک نظریه اجتماعی، جفری سی. الکساندر نظریه اجتماعی تروما را توسعه می‌دهد و از آن برای بررسی تجربی رنج‌های اجتماعی در سطح جهانی استفاده می‌کند. الکساندر معتقد است که تروما صرفاً یک تجربه فردی روان‌شناختی نیست، بلکه یک تجربه جمعی است که نقش اساسی در تعریف منشأ و نتایج تعارضات اجتماعی ایفا می‌کند. وی مدل خاصی از «کار تروما» را ارائه می‌دهد که به گروه‌ها در میدان اجتماعی مرتبط است. (الکساندر، ۲۰۱۲: ۳)

نظریه تروما و هویت جمعی

در تبیین فرآیند تروما، الکساندر از منفعت شخصی فاصله می‌گیرد و به هویت جمعی توجه می‌کند. همانطور که در کتاب خود اشاره می‌کند، ما نیاز داریم که مفهوم منفعت شخصی را کنار بگذاریم و به هویت جمعی بپردازیم، چرا که این هویت جمعی است که در فرآیندهای اجتماعی و فرهنگی اهمیت پیدا می‌کند. به جای تمرکز بر علاقه‌های فردی، باید به رنج اجتماعی پرداخته شود تا بتوان درباره عواطف و تهدیدات وجودی برای باورهای اخلاقی صحبت کرد.

در این چارچوب، تروما به عنوان یک آسیب فرهنگی مشترک، به فرآیندهایی اجتماعی وابسته است که از طریق روایت‌های جمعی، هویت‌های جدید ساخته می‌شود. این هویت‌های جمعی در پاسخ به تروما و رنج اجتماعی، می‌توانند همگام با گذشته، تهدیدات و چالش‌های کنونی، به سمت آینده حرکت کنند. بر این اساس، فرآیند ساخت معنا از تروما به طور مداوم در حال مذاکره و بازنگری است. (الکساندر، ۲۰۱۲: ۱۲)

روش تجزیه و تحلیل داده ها

در این تحقیق، برای تحلیل داده‌ها از روش سیستماتیک استراوس و کوربین استفاده شده است که بر مبنای مقایسه پیوسته داده‌ها و کدگذاری تاکید دارد. این روش شامل سه مرحله اصلی کدگذاری باز، محوری و انتخابی است:

کدگذاری باز: این مرحله شامل شناسایی مفاهیم اصلی از داده‌ها و دسته‌بندی آن‌ها بر اساس ویژگی‌ها و ابعاد مختلف است. داده‌ها با مقایسه وقایع مشابه به مقوله‌های مشترک وارد می‌شوند.

کدگذاری محوری: در این مرحله، مقوله‌های فرعی به مقوله‌های اصلی‌تر مرتبط می‌شوند. این فرآیند از تفکر استقرایی و قیاسی استفاده می‌کند و برای کشف الگوهای پارادایمی به کار می‌رود.

کدگذاری انتخابی: در این مرحله، محقق به مدل‌سازی و توسعه فرضیات می‌پردازد. مقوله‌ها در ارتباط با یکدیگر در قالب مدل‌های مختلف مانند اظهارات حکایتی یا نمودارها قرار می‌گیرند. (ایمان، ۱۳۹۴: ۸۱)

در تحقیق حاضر، هدف بررسی اختلال اضطرابی از ازدواج نیست، بلکه تمرکز بر شناسایی ترومای اجتماعی و فرهنگی است که ترس از ازدواج را در افراد ایجاد کرده است. هدف از این تحقیق کشف و فهم این ترومای اجتماعی و فرهنگی به طور درون‌فهمی می‌باشد.

فرایند مصاحبه به این صورت پیش رفت که برخی از مشارکت‌کنندگان به کلینیک روانشناسی مراجعه کرده و طبق تشخیص روانشناس، علل ترس آن‌ها به ترومای اجتماعی و فرهنگی مرتبط بود. علاوه بر این، برخی از مصاحبه‌ها به وسیله معرفی دوستان و آشنایان صورت گرفت و روند نمونه‌گیری به صورت گلوله‌برفی ادامه یافت. لازم به ذکر است که برخی مصاحبه‌ها از چرخه تحقیق خارج شدند، چرا که اطلاعات حاصله از نزدیکان غنی نبوده و نتایج مطلوبی در کشف و درون‌فهمی ترومای اجتماعی و فرهنگی به دست نیامد.

بنابراین، تصمیم بر آن شد که مشارکت‌کنندگان از نزدیکان و آشنایان نباشند و نمونه‌گیری به سمت نمونه‌گیری نظری پیش رود. نمونه‌گیری نظری فرآیندی است که طی آن تحلیلگر به طور همزمان داده‌ها را گردآوری، کدگذاری و تحلیل می‌کند و در عین حال تصمیم می‌گیرد که در مرحله بعدی چه داده‌هایی باید جمع‌آوری و از کجا استخراج

شوند تا نظریه‌اش در حال شکل‌گیری به‌درستی تدوین گردد. به‌عبارتی دیگر، نظریه در حال تدوین فرآیند گردآوری داده‌ها را هدایت می‌کند. (فلیک، ۱۹۵۶: ۱۳۸)

پرسش‌های تحقیق

عوامل مؤثر در شکل‌گیری ترس اجتماعی-فرهنگی از ازدواج کدامند؟

بسترهای اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر این ترس شامل چه عواملی هستند؟

زمینه‌های شکل‌گیری ترس اجتماعی-فرهنگی از ازدواج چگونه تعریف می‌شود؟

استراتژی‌های مقابله با ترس اجتماعی-فرهنگی از ازدواج چگونه شکل می‌گیرد؟

پیامدهای ترس اجتماعی-فرهنگی از ازدواج چیست؟

مشارکت‌کنندگان دختر بر اساس تحصیلات، سن، سطح معیشتی (شاغل و بیکار)

گروه سنی	تحصیلات	سطح معیشتی (شاغل / بیکار)	تعداد مشارکت‌کنندگان
۲۰-۲۹	دیپلم : لیسانس : ۵ نفر فوق لیسانس : ۱ نفر دکتر : ۱ نفر	۲ نفر بیکار ۴ نفر شاغل	۶
۳۰-۳۹	زیر دیپلم : ۱ نفر دیپلم : لیسانس : ۱ نفر فوق لیسانس : ۱ نفر دکتر : ۲ نفر	۲ نفر بیکار ۳ نفر شاغل	۵
۴۰-۴۹	دیپلم : لیسانس : ۴ نفر فوق لیسانس : ۲ نفر دکتر : ۲ نفر	۲ نفر بیکار ۶ نفر شاغل	۸
۵۰ به بالا	لیسانس : ۲ نفر	۲ نفر شاغل	۲

کد گذاری اولیه درباره ادراک پاسخگویان دختر از مفهوم ترس از ازدواج

وقتی بین پدر و مادر توافق وجود ندارد؟ (عدم صمیمیت)

پدر و مادر خواهان ازدواج فرزند نیستند

بالا بودن توقعات خانواده ها و مخالفت آنها

ناتوانی در خرید جهاز و سیسمونی

بالا بودن هزینه تشریفات ازدواج

طلاق والدین

طلاق خواهر یا برادر / طلاق اقوام / طلاق دوستان

ترس از ازدواج ناموفق

نداشتن فرصت انتخاب آگاهانه همراه با عشق

عدم مشارکت و همکاری در ازدواج

عدم رشد اجتماعی بواسطه ازدواج

بی اعتمادی به جنس مخالف

نا توانایی حریم سازی و مرز سازی فرد از والدین

فرار از مسئولیت های زندگی

ترس از مسئولیت های زندگی

نداشتن شغل بالای پسران

نداشتن تحصیلات بالا

نبود سطح فرهنگی بالا

نداشتن سطح اقتصادی بالا

مهم بودن نوع ماشین

نوع مسکن

شغل پدر و مادر همسر

چهره

نوع پوشش

همسر پله پیشرفت و ترقی

چشم و هم چشمی ها

پیشرفت در درس یا شغل برای یافتن همسر مناسب تر

نیافتن همسر دلخواه

بالا بودن سطح انتظار طرف مقابل

بستر سازها

آبراهام مزلو در نظریه نیازهای خود معتقد است که انسان‌ها نیازهای مختلفی دارند که به ترتیب اهمیت عبارتند از: (۱) نیازهای فیزیولوژیکی، (۲) نیاز به ایمنی، (۳) نیازهای اجتماعی، (۴) عزت نفس، و (۵) نیاز به خودشکوفایی (ساعتچی، ۱۴۰۰: ۲۵۸). وی بیان می‌کند که وقتی یک نیاز برآورده می‌شود، نیاز بعدی جای آن را می‌گیرد. به این معنا که انسان‌ها زمانی به دنبال برآوردن نیازهای اجتماعی (مانند برقراری ارتباط و تعلق با دیگران) می‌روند که نیازهای فیزیولوژیکی و ایمنی آنها تأمین شده باشد. این نظریه می‌تواند به توضیح ترس‌های موجود در فرآیند ازدواج کمک کند، زیرا عدم تأمین نیازهای پایه‌ای همچون امنیت اقتصادی، محدودیت‌های زندگی متأهلی و اختلافات اخلاقی و دینی می‌تواند باعث بروز ترس از ازدواج شود.

مصاحبه با ریحانه ۲۵ ساله: " دختر خاله ام از همسرش جدا شد به خاطر اینکه از نظر دینی و پایبندی به اخلاقیات با هم توافق نداشتند. و وابستگی شدید شوهرشان به مادرشان داشتند. نمی‌خواهم در زندگی آینده ام کینه و انتقام جویی باشد. پدر و مادرم برای من آرامش و راحتی رقم زده اند به هیچ وجه حاضر نیستم آرامش آنان را از بین ببرم در صحبت با خواستگارانم همسانی در باورهای دینی در الویتم است. در ازدواجم دقت می‌کنم....برایم مهم است که گذشته پاکی را همسرم سپری کرده باشد. از پسرهای هوس باز می‌ترسم...."

شرایط زمینه‌ای

شرایط زمینه‌ای از دیدگاه استراوس و کوربین (۱۳۹۲: ۱۵۴) به مجموعه‌ای از شرایط خاص اشاره دارد که در یک زمان و مکان خاص جمع می‌آیند و اوضاع و احوال یا مسائلی را ایجاد می‌کنند که افراد از طریق عمل و تعامل‌های خود به آن‌ها پاسخ می‌دهند. به عبارت دیگر، نظریه زمینه‌ای به گونه‌ای است که مستقیماً از داده‌های گردآوری‌شده در جریان پژوهش به صورت منظم استخراج و تحلیل می‌شود (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۳۴).

نقش خانواده در وقایع مربوط به گذار و ازدواج در مطالعات مختلف در سطح جهان تأیید شده است. جونز و همکاران (۲۰۰۶: ۹۷) به این نکته اشاره می‌کنند که خانواده و والدین به طور فعال در تشکیل زوجیت فرزندان دخالت دارند. همچنین، لکاردی و روسپی (۲۰۰۶: ۳۳-۳۴) بیان می‌کنند که جوانان برای مقابله با شرایط نامشخص زندگی به خانواده خود متکی هستند. وین و وودمن (۲۰۰۶) و هاینتر (۲۰۰۹) نیز بر اهمیت بازگرداندن خانواده به کانون مطالعات جوانان تأکید دارند و بر تأثیر ساختارهای خانوادگی در کاهش اثرات مخاطره‌ای مانند ازدواج اشاره می‌کنند. (بنی جمالی و دیگران، ۱۴۰۰: ۱۷-۱۸) مقوله‌های اصلی مرتبط با شرایط زمینه‌ای در چهار دسته مربوط به خانواده فرد شامل: (۱) ناتوانی در حریم‌سازی و مرزسازی فرد از والدین، (۲) عدم حمایت والدین از فرد برای ازدواج، (۳) حمایت فرزندان از والدین، و (۴) حمایت از خواهر و برادر می‌باشد.

مصاحبه با شروین ۴۷ ساله: ".....مادرم فوت شدند. بعد از این همه سال فهمیدم می توانستم به موقع ازدواج کنم. خیلی از همکلاسی هایم دانشگاه قبول نشدند و ازدواج کردند و الان که در دانشگاه ها باز شده دارند با آرامش درس می خوانند. برادرم همیشه می گفت ازدواج کن، من گارد می گرفتم و صحبت هایش را توهین تلقی می کردم. از تنهایی به شدت می ترسم. باور می کنید با هیچ مردی تا الان دوست نبوده ام نمی توانم با جنس مخالف رابطه بگیرم. البته من فرصت های ازدواج را از دست داده ام. پدرم سه دانگ خانه را محضری به نام من زده که بعد از مرگش بی خانه نباشم. حقوق بازنشستگی پدرم هم به من می رسد. الان اگر ازدواج کنم مسوولیت پدرم با چه کسی باشه....."

شرایط علی

شرایط علی یا سبب ساز معمولاً به رویدادها و وقایعی اطلاق می شود که بر پدیده ها تأثیر می گذارند. (استراوس و کوربین، ۱۳۹۲: ۱۵۲)

طبق نظریه مدرنیزاسیون ویلیام گود (۱۹۶۳)، نوسازی در سطوح فردی و اجتماعی بر زمان ازدواج تأثیر می گذارد. گود به فاکتورهای مهمی چون گسترش فرصت های تحصیلی، تغییرات در نیروی کار، اشتغال زنان و شهرنشینی اشاره می کند. او معتقد است که ازدواج افرادی که در مناطق شهری زندگی می کنند، به دلیل شیوه های زندگی متفاوت و کنترل اجتماعی ضعیف تر در مقایسه با مناطق روستایی، با تأخیر بیشتری صورت می گیرد. در جریان نوسازی، بسیاری از کارکردهای قدیمی خانواده به سازمان ها و نهادهای دیگر واگذار می شود که این تغییر باعث می شود خانواده به یک واحد هسته ای تبدیل شود که بر فردگرایی استوار است. در این فرآیند، بخش عمده ای از تصمیمات زندگی اعضای خانواده، از جمله تصمیم در مورد تشکیل خانواده و ازدواج، توسط خود افراد اتخاذ می شود (طاهری و دیگران، ۱۳۹۷: ۱۸۸)

مقوله های اصلی این بخش در ۱۱ دسته کلی شامل موارد ذیل است:

شکست احساسی دیگران در ازدواج، کمال گرایی، درصد زوج های موفق و ناموفق در اطراف شخص

زندگی مجردی دوستان و آشنایان (راحتی)، ترس از ناامیدی در زندگی زناشویی، ناتوانی در تصمیم گیری به موقع، نداشتن مهارت های ارتباطی طولانی مدت، عدم جذابیت جنس مخالف، خیانت، تجاوز، رابطه پنهان

که در ادامه یک شاهد مثال از رابطه پنهان بیان می گردد:

مصاحبه با الهام ۳۶ ساله کارمند: "..... برای گرفتن دکتری سال ها تلاش کردم و الان هم موقعیت خوب کاری و درآمد بالایی دارم، از سن ۲۴ سالگی با خواستگار هایم صحبت می کردم، مادرم معمولاً نظر می دهند که بیشتر

جنبه راهنمایی دارد، چند ماهی است با آقای دوست هستم ایشون شرایط ازدواج ندارند چون خودشون همسر دارند وقتی می‌بینم پسری به شدت به خانواده اش وابسته است و توان تصمیم‌گیری برای کارهایش ندارد مسلماً به درد ازدواج نمی‌خورد "

راهبردها و تعامل‌های راهبردی

عمل و یا تعامل یا کنش و یا کنش متقابل اصطلاحاتی هستند که مابرای اشاره به روش‌های راهبردی و طرز عمل‌های تکراری یا عادی و چگونگی مدیریت موقعیت‌ها توسط افراد در مواجهه با مسائل و امور به کار می‌بریم . (استراوس و کربین ، ۱۳۹۲: ۱۵۵)

برای محقق شدن ازدواج کنشگران بر اثر موجبات دست به راهبردهای رفتاری و تکنیک‌هایی زده و به اعمال و شیوه‌هایی مبادرت می‌ورزند و تدابیر و شگردهایی به اقتضای زمینه‌ها و شرایطی که در آن قرار دارند پیش می‌گیرند . کنشگران بر اثر موجبات علی‌دست به راهبردهای رفتاری و تکنیک‌هایی زده و به اعمال و شیوه‌هایی مبادرت می‌ورزند و تدابیر و شگردهایی به اقتضای زمینه‌ها و شرایطی که در آن قرار دارند در پیش می‌گیرند . (فراستخواه ، ۱۳۹۵: ۱۰۰)

این راهبردها و استراتژی‌ها در ۴ مقوله طبقه‌بندی می‌شود : وجود عشق و تعلق خاطر، اطمینان بخشی در ازدواج، یاد گرفتن ارتباطات موثر با همسر آینده، ارتقا مهارت‌های ارتباطی

شاهد مثال زیر به عدم اطمینان برای رسیدن به ازدواج ، نداشتن مهارت‌های ارتباطی اشاره دارد ؛

مصاحبه با فاطمه ۵۸ ساله : "خواهر و برادرانم همگی ازدواج کرده‌اند ، من از سن ۲۲ سالگی مستقل بودم .

پدر و مادرم فوت شده‌اند . در حال حاضر چند ماهی است که با آقای در ارتباط هستم اما می‌ترسم ازدواج کنم . مشکل اینکه تا این سن ازدواج نکردم وسواس تمیزی شدید بود که داشتم خواهرانم نیز تجربیاتشان را در اختیار من می‌گذاشتند و باعث می‌شد من سخت‌گیر تر شوم خب هر چه سنم بالا می‌رفت به پدر و مادرم بیشتر وابسته میشدم آنها هم بیشتر به من وابسته به فکر ازدواج بودم چون هر ماه با حقوقم جهازم را تکمیل می‌کردم هر چه سنم بالاتر می‌رفت سخت‌گیر تر از قبل برای ازدواج می‌شدم وقتی پدرم فوت شدند از فکر ازدواج آمدم بیرون الان هر دو فوت شده‌اند متأسفانه در ادامه ارتباط با این آقا هم مشکل دارم خاطر تنهایی زیاد تصمیم دارم حالا که این موقعیت پیش آمده از سخت‌گیری‌هایم کم کنم اما بر سر مسائل مالی به توافق نمی‌رسیم از طلاق در این سن بسیار می‌ترسم هرچه هم از مدت‌آشنایی مان بیشتر سپری می‌شود تنش‌ها و اتفاقات تازه‌تری در رابطه مان بوجود می‌آید . "

پیامدها

نتایج علل و راهبردهای اتخاذ شده منجر به پیامدهایی می‌شود که در پژوهش حاضر، این پیامدها به شرایطی اشاره دارند که فرد به دلیل ترس از ازدواج و تلاش برای غلبه بر آن، در زندگی خود تجربه می‌کند. در واقع، پیامدها ناشی از علل و راهبردهای انتخاب شده در خصوص ترس از ازدواج هستند. تصمیم‌گیری در مورد ازدواج بستگی به رشد همه‌جانبه فرد دارد تا با درک صحیح از کارکردها و فواید ازدواج، بتواند زندگی زناشویی موفق و رضایتمندانه‌ای را بنا نهد. با توجه به نقش فرهنگ و اعتقادات مذهبی در کشور و پابندی جامعه به آداب و رسوم، به ویژه در زمینه ازدواج، شاهد آشفتگی‌هایی همچون طلاق، طلاق عاطفی، ازدواج سفید، خیانت، افزایش سن ازدواج و... هستیم که الگوی ازدواج را تغییر داده است. همچنین، دوری از ازدواج و زندگی مجردی پیامدهایی در زندگی افراد به دنبال دارد.

مخاطبینی که بالای ۴۰ سال سن داشتند، ترس از تنهایی را مطرح کرده و وابستگی شدید به اعضای خانواده مانند خواهر یا برادر و برادرزاده یا خواهرزاده را تجربه کرده‌اند. افراد زندگی مجردی در این پژوهش به چهار دسته تقسیم می‌شوند: بی‌قاعدگی اخلاقی، افسردگی، از دست دادن فرصت طلایی ازدواج، و افزایش وابستگی. به عنوان مثال، یکی از افراد که فرصت طلایی ازدواج را از دست داده است، وابستگی شدید به خانواده خود دارد.

مصاحبه با طیبه ۴۵ ساله: "من از سن ۲۵ سالگی مستقل بوده‌ام. توانایی مالی خوبی دارم. از سن ۲۰ سالگی خواستگاران خوبی داشته‌ام و بسیار سخت‌گیری می‌کرده‌ام. مشکل اینجا بود که با هیچ یک از خواستگارانم به توافق نمی‌رسیدم یا اصلاً از ابتدا آن‌ها را نمی‌پسندیدم، اولین معیار برایم ظاهر قابل قبول بوده. سطح فرهنگ، میزان وابستگی مالی و عاطفی پسر به خانواده تعداد کمی از خواستگارانم از این دو معیار عبور می‌کردند. شاید با ۴ نفر از خواستگارانم صحبت به اینجا رسید که با هم توافق اخلاقی داریم. در مرحله آشنایی به هم می‌خورد. چون شهرضا یک محیط سنتی دارد بعد از هر خواستگاری ما یک تنش را در خانواده داشتیم. من به خواهرانم خیلی وابستگی دارم. قبول دارم که دوران طلایی ازدواج را از دست داده‌ام. اما نمی‌توانم بی‌گدار به آب بزنم. من از نظر اقتصادی تامین هستم. تفریحی و سرگرمی هم با دوستان و خانواده‌ام خوشم. هیچ تعهد و مسئولیتی هم در زندگی ندارم. چند سال دیگه بازنشسته می‌شوم و دلواپس تنهایی‌ام هستم. خواهر کوچکتر از خودم دارم دوست دارم که سر و سامان بگیرد اما متأسفانه فکر غلط پدر و مادرم او را از ازدواج دور کرد. از اینکه خواهرم قربانی من شده بسیار ناراحتم. از نظر مالی خیلی هوای خواهر کوچکترم را دارم. وابستگی به پرنده‌ام دارم و عاشق گل‌هایم. خواهر زاده‌هایم بسیار وابسته‌ام....."

الگوی پارادایمی ترس از ازدواج در بین دختران

نتیجه گیری

پژوهش حاضر با استفاده از رویکرد استقرایی و روش گراند تئوری به تحلیل ترومای اجتماعی و فرهنگی ترس از ازدواج در میان دختران مجرد شهرستان شهرضا پرداخته است. از آنجایی که در این تحقیق، فرآیند داده کاوی به صورت استقرایی و از پایین به بالا انجام گرفت، یافته ها به طور مستقیم از تجربیات، احساسات و نگرش های دختران استخراج شدند و به این ترتیب، تئوری ها و مدل مفهومی تحقیق از داده های واقعی و نه از پیش فرض ها شکل گرفت. تحقیق حاضر به طور خاص به بررسی تأثیرات ترومای اجتماعی و فرهنگی و ترس از ازدواج در دختران پرداخته است. با استفاده از رویکردهای جامعه شناختی، این مطالعه نشان می دهد که ترس از ازدواج نه تنها نتیجه عواملی فردی و روان شناختی، بلکه متأثر از ساختارهای اجتماعی و فرهنگی است که در جوامع مختلف شکل گرفته است. یافته ها حاکی از آن هستند که عوامل اجتماعی و فرهنگی به ویژه فشارهای خانواده و انتظارات فرهنگی می توانند تأثیرات قابل توجهی بر تصمیم گیری و نگرش دختران به ازدواج داشته باشند.

بر اساس نتایج این پژوهش، ترس از ازدواج در میان دختران شهرستان شهرضا تحت تأثیر عوامل اجتماعی و فرهنگی پیچیده ای قرار دارد. در بخش شرایط علی، عواملی چون شکست های احساسی دیگران در ازدواج، کمال گرایی، و درصد بالای زوج های موفق و ناموفق در اطراف، موجب ایجاد نگرانی های جدی در مورد آینده زندگی زناشویی و ازدواج می شود. این عوامل به ویژه زمانی تقویت می شوند که دختران شاهد زندگی مجردی دوستان و آشنایان یا تجارب منفی مانند خیانت و تجاوز بوده و یا مهارت های ارتباطی لازم برای تعامل طولانی مدت با جنس مخالف را نداشته باشند.

در شرایط زمینه ای، فقدان توافقات اخلاقی و دینی میان دختران و والدین، و همچنین محدودیت های موجود در زندگی متأهلی به عنوان موانعی اجتماعی و فرهنگی در مسیر ازدواج شناخته شدند. این عوامل، به ویژه هنگامی که همراه با مشکلات پشتیبانی اجتماعی و خانوادگی نظیر عدم حمایت والدین یا فشارهای اجتماعی باشند، می توانند باعث تشدید ترس از ازدواج در دختران شوند.

مقوله هسته ای در این تحقیق "نا مفهوم بودن ارزش ازدواج و کمال گرایی در دختران و والدین آن ها" معرفی شده است. این مقوله نشان دهنده یک تضاد داخلی و فرهنگی است که از یک سو ازدواج را به عنوان یک انتخاب ارزشمند می شمارد، و از سوی دیگر به دلیل ایده آل گرایی و نگرش های کمال گرایانه به آن به عنوان یک خطر و تهدید نگاه می کند.

در نهایت، در بخش راهبردها، برای کاهش ترس از ازدواج و ارتقای توانمندی های فردی و اجتماعی دختران، پیشنهادهایی مانند ایجاد عشق و تعلق خاطر، اطمینان بخشی در مورد انتخاب همسر، یادگیری ارتباطات مؤثر و ارتقاء

مهارت‌های ارتباطی مطرح گردید. این راهبردها می‌توانند به‌طور مؤثری به کاهش ترس‌های اجتماعی و فردی در مورد ازدواج کمک کنند.

در پیامدها، این پژوهش نشان داد که ترس از ازدواج می‌تواند به پیامدهای منفی مانند افزایش وابستگی‌ها، از دست دادن فرصت‌های طلایی ازدواج و در نهایت ایجاد مشکلات اجتماعی و روانی برای دختران منجر شود.

در مجموع، این تحقیق با رویکرد استقرایی و روش گراند تئوری توانسته است به درک بهتری از ترومای اجتماعی و فرهنگی ترس از ازدواج دست یابد و توصیه‌هایی کاربردی برای بهبود وضعیت اجتماعی و روانی دختران مجرد در شهرستان شهرضا ارائه کند.

پیشنهادهای

۱- آموزش و ارتقاء مهارت‌های ارتباطی و تصمیم‌گیری در نوجوانان و جوانان: از منظر جامعه‌شناسی، یکی از علل اصلی ترس از ازدواج، نداشتن مهارت‌های ارتباطی موثر و توانایی تصمیم‌گیری در موقعیت‌های حساس است. در این راستا، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی و کارگاه‌های مهارت‌آموزی در سطح مدارس و دانشگاه‌ها برای جوانان برگزار شود. این برنامه‌ها می‌تواند شامل آموزش مهارت‌های حل مسئله، مدیریت استرس، و ایجاد ارتباطات مثبت و مؤثر با جنس مخالف باشد. همچنین، این آموزش‌ها باید به گونه‌ای طراحی شوند که علاوه بر تقویت مهارت‌های فردی، تأکید بر جنبه‌های اجتماعی ازدواج و روابط طولانی‌مدت نیز داشته باشند.

۲- تقویت حمایت اجتماعی و خانوادگی: یکی از مهم‌ترین عواملی که می‌تواند بر ترس از ازدواج تأثیر بگذارد، نوع حمایت اجتماعی و خانوادگی است. از منظر جامعه‌شناسی، حمایت و پشتیبانی والدین و نزدیکان در تصمیمات ازدواج می‌تواند به کاهش ترس‌های فردی کمک کند. پیشنهاد می‌شود که دولت و نهادهای اجتماعی برنامه‌هایی برای تقویت روابط خانوادگی و ارتباطات سالم میان والدین و فرزندان طراحی کنند. این برنامه‌ها می‌تواند شامل مشاوره‌های خانوادگی، افزایش آگاهی والدین در مورد چالش‌های ازدواج و ایجاد فضایی برای گفت‌وگو و تبادل نظر بین والدین و فرزندان باشد.

۳- اصلاح نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی درباره ازدواج: در بسیاری از جوامع، نگرش‌های کمال‌گرایانه و معیارهای سخت‌گیرانه در مورد ازدواج می‌تواند باعث ایجاد ترس و تردید در بین جوانان شود. از منظر جامعه‌شناسی، تغییر نگرش‌های اجتماعی و فرهنگی به ازدواج و نهاد خانواده می‌تواند تأثیر زیادی در کاهش ترس از ازدواج داشته باشد. پیشنهاد می‌شود که رسانه‌ها، نهادهای آموزشی و سازمان‌های غیر دولتی در جهت اصلاح نگرش‌ها و آگاهی‌رسانی عمومی در مورد واقعیت‌های ازدواج، چالش‌های آن و همچنین ارزش‌های انسانی و اجتماعی این نهاد تلاش کنند.

همچنین، باید به جوانان آموخته شود که ازدواج یک فرآیند مشترک است و هر فرد باید آماده مواجهه با واقعیت‌های آن باشد نه بر اساس تصورات غیرواقعی

منابع

۱. احمدی، فائزه (۱۴۰۲) رابطه بین ارتباط پدر-دختر و سبک دلبستگی به پدر با ملاک‌های انتخاب همسر، نگرش و ترس‌های قبل از ازدواج. کارشناسی ارشد. گروه روانشناسی، موسسه آموزش عالی رحمان
۲. ایمان، محمد تقی (۱۳۹۴). روش شناسی تحقیقات کیفی، چاپ سوم، زمستان ۱۳۹۴، چاپ قم پژوهشگاه حوزه و دانشگاه
۳. استراوس، انسلم؛ کربین، جولیت (۱۳۹۲). مبانی پژوهش کیفی ترجمه ابراهیم افشار. نشر نی
۴. مجله همشهری، ۲۸ اردیبهشت ۱۴۰۱.
۵. حبیب پورکتابی، اکرم؛ غفاری، غلامرضا (۱۳۹۰) علل افزایش سن ازدواج زن در توسعه و سیاست، پژوهش زنان، دوره ۹، شماره ۱، بهار ۱۳۹۰، ۷ تا ۳۴
۶. خلیلی، زهرا. (۱۴۰۱). آینده پژوهی وضعیت ازدواج در نسل‌های آینده ایران در افق چشم انداز توسعه ۱۴۲۰ با تاکید بر الگوی خانواده موفق ایرانی. دکتری. دانشگاه آزاد اسلامی واحد بندرعباس، دانشکده علوم انسانی
۷. ریتزر، جرج (۱۳۸۰) نظریه‌های جامعه‌شناسی در دوران معاصر، مترجم طلعت الهیاری، تهران دانه
۸. راه رخشان، محمد (۱۳۷۲) ترس از دیدگاه روانکاوی و نقش آن در شکل‌گیری شخصیت فردی و اجتماعی انسان، هامبورگ: داندلود الکترونیکی کتاب سبز صص ۱_۲۵
۹. شلاپنتوخ، ولادیمیر (۱۳۹۵) نظم اجتماعی در جامعه معاصر: آثار منفی و مثبت ترس، ترجمه اصغر صارمی شهاب، تهران، جامعه‌شناسان
۱۰. صدیق سروسناتی، رحمت‌الله (۱۳۸۴) بررسی برخی از عوامل تهدید کننده امنیت اجتماعی، مجموعه مقالات امنیت اجتماعی، ج ۲، زیر نظر معاونت اجتماعی ناجا، تهران: نیروی انتظامی جمهوری اسلامی ایران، معاونت ناجا
۱۱. فتحی آشتیانی، علی احمدی، خدابخش (۱۳۷۸) بررسی عوامل محدود کننده و موانع موجود در ازدواج دانشجویان، مجله روان‌شناسی، سال سوم: شماره ۲ صفحات ۹۴ تا ۱۶۱
۱۲. فخرائی، سیروس (۱۳۸۸) تفکر جامعه‌شناختی جفری الکساندر، دانشگاه پیام نور، گروه علوم اجتماعی، دانشگاه تهران
۱۳. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۳). جامعه‌شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران: نشر نی
۱۴. محمودیان، حسین (۱۳۸۳) سن ازدواج در حال افزایش بررسی عوامل پشتیبان، نامه علوم اجتماعی، شماره ۲۴، ۶۹ تا ۸۵

۱۵. بناری‌زاده، مسعود (۱۴۰۳) کاوش فرایندهای اجتماعی شکل‌گیری زیست مجردانه: مورد مطالعه مردان

مجرد شهر اهواز. دکتری. دانشکده اقتصاد و علوم اجتماعی، دانشگاه شهید چمران اهواز.

۱۶. سازمان برنامه و بودجه کشور، برنامه اجرایی استان اصفهان، شهرستان شهرضا، معاونت هماهنگی برنامه و

بودجه: ۱۳۹۹

۱۷. سینا خبر

18. -Amrin Amrin, State Islamic University Syarif Hidayatullah Jakarta, State Islamic
19. University Syarif Hidayatullah Jakarta, Adi Priyono,, State Islamic University Raden Mas Said Surakarta Supriyanto Supriyanto ,College of Teacher Training and Education Bim ,Vol. 11 No. 4 (2022): October: Law Science and Field, National and International Criminal Law
20. -Author links open overlay panel Gillian Parker 1, Kristina M. Durante 2, Sarah E. Hill 3, Martie G. Haselton, (2022) Why women choose divorce: An evolutionary perspective, Current Opinion in Psychology, Volume 43, February 2022, Pages 300-306
21. - Ren, J. (2022). Analysis of the psychological factors of contemporary youth's fear of marriage in China. International Journal of Frontiers in Sociology, 4(13), 31-34. <https://doi.org/10.25236/IJFS.2022.041305>.
22. -Jeffrey c .A lexander (2012) TRAUMA A Social Theory , Polity Press 65 Bridge Street ,Cambridge CB2 1UR, UK ,Polity Press, 350 Main Street, Malden, MA 02148, USA

Journal of Social Sciences, Islamic Azad University, Shushtar Branch

Scientific-Research Quarterly

Vol. 19, No. 1 (Serial No. 2), Spring 2025

Received: January 30, 2025 Accepted: July 24, 2025

pp. 1–23

Title:

Exploring the Formation of Social and Cultural Trauma Related to Fear of Marriage Among Young Women Using Grounded Theory: A Case Study of Shahreza County

Authors:

Samaneh Shadmand^{†1}, Seyed Ali Hashemianfar², Saeed Aghasi³

¹. PhD Candidate in Sociology, Islamic Azad University Dehaghan Branch,, Isfahan, Iran

². Associate Professor, Department of Social Sciences, University of Isfahan, Iran

³. Assistant Professor, Department of Management, Dehaghan Branch, Islamic Azad University, Isfahan, Iran

Abstract:

This study, employing the Grounded Theory approach based on the Glaser and Strauss method, investigates the socio-cultural trauma and fear of marriage among single women in Shahreza County. Data were collected through observations, interviews, and document analysis, and were examined using the three-phase coding process (open, axial, and selective coding). After data collection, data classification and organization were carried out, and the categories were structured according to the central research questions. Eventually, the resulting theory was articulated in a relational model.

The findings reveal that fear of marriage is shaped by factors such as witnessing emotional failures in others, perfectionism, cultural expectations, and social and familial pressures. The core category identified in the study is "the ambiguity of the value of marriage and perfectionism," which generates conflicting perceptions and reinforces the fear of marriage. The study also proposes practical strategies to reduce such fears and enhance the individual and social skills of young women in order to prevent the adverse consequences associated with this fear.

Keywords: Trauma, Marriage, Fear, Social Factors, Cultural Conditions

[†] Corresponding Author Email: samaneh.shadmand@iau.ir